

tolus: « Fuistis aliquando tenebræ; nunc autem lux in » Domino¹. » Porro diabolus et Angeli ejus, tenebræ sunt infidelibus hominibus exteriores. Plus enim ab illa charitate aversi, et in suum fastum obstinationemque progressi sunt. Et quoniam extremo judicio Christus dicturus est eis, quos ad sinistram discernet: « Ite in ignem » æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus²: » his malignis spiritibus conjungendos, simulque damnandos, dicit ituros in tenebras exteriores, id est, in societatem poenalem diaboli et angelorum ejus. Huic poenæ contrarium est quod bono servo dicitur: « Intra in gaudium domini tui³: » ut quanto sunt istæ tenebræ exteriores, tanto sit lumen illud interius. Non hæc per locorum intervalla inani phantasmate cogitanda sunt: localia spatia non occupant nisi corporum moles. Non est hoc spiritus vitæ, non est hoc anima rationalis, multo minus Deus omnium benignissimus conditor, et justissimus ordinator. Voluntatibus et affectibus ista vel propinquare vel longe fieri, vel intrare vel exire dicuntur.

LVIII. Sed quia malo opere, id est, tenebroso delectantur facientes, secutura est autem poena quæ torqueat, ideo Dominus ubi dixit: « Tenebras exteriores; » addidit etiam, « Ibi erit fletus et stridor dentium⁴: » ne talibus delectationibus qualibus hic iniqui perfruuntur, quando infidelitate atque injustitia tenebescunt, etiam in illo supplicio se usuros dementer existiment: quia enim volentes injuste utuntur bonis, juste nolentes cruciabuntur malis. Unde possunt etiam tenebræ exteriores intelligi poenæ corporales: corpus quippe est animæ exterius: ut sint animæ mala, quibus a charitatis luce aversa mens in peccatis oblectatur, exteræ tenebræ: corporis autem mala, quibus æternis in finem torquebitur, exteriores tenebræ,

¹ Ephes. v, 8. — ² Matth. xxv, 41. — ³ Ibid. 23. — ⁴ Id. viii, 12.

quas solas timent qui servili adhuc timore detinentur. Nam si eis liceret, in illis exteris, quæ sunt in peccatis, impune semper volvi et involvi, profecto nunquam vellent accedere ad Deum, et illuminari, et inhærere illi per charitatem, ubi est timor castus permanens in sæculum sæculi: qui timor non cruciat, sed tenaciorem facit animam boni illius, quod si dimiserit, cadet.

LIX. « Timeat eum omne semen Israël. » Et vide causam quam conjungit: « Quoniam non sprevit, inquit, » neque despexit precem pauperis¹. » Pauperem humilem dicit. Hinc est: « Noli altum sapere, sed time². » Timeat ergo eum omne semen Israël, quoniam non despexit ejus precem, qui non altum sapuit, sed timuit. Potest et hoc capiti coaptari; quia ipse Salvator corporis propter nos pauper factus est cum dives esset, ut ejus paupertate ditaremur³. Ex forma enim servi pauper factus est, ex qua et precem fudit: in ea quippe semetipsum humiliavit factus obediens usque ad mortem⁴. Vide ergo quid dicat; « Quoniam non sprevit neque despexit precem pauperis, neque avertit faciem suam a me, » Ubi est illud: « Quare me dereliquisti, » si nec faciem avertit ab eo? nisi quia et derelinquens non derelinquit, quando in bonis temporalibus non exaudit; et non ad insipientiam nobis, sed ut sapiamus quid auferat, et quid offerat nobis. « Non, inquit, sprevit neque despexit precem pauperis, » neque avertit faciem suam a me: et cum clamarem ad eum, exaudivit me. » Fecit ergo quod paulo ante rogatus est, ubi eum deprecans dixit: « Ne discedas a me. » Si enim exaudivit, profecto fecit, non utique discessit. Non ergo dereliquit hoc modo, qui alio modo dereliquit ut saperemus quomodo magis non ab eo derelinqui velle debemus.

¹ Psal. xxi, 25. — ² Rom. xi, 20. — ³ 1 Cor. viii, 9. — ⁴ Philip. ii, 8.

LX. « Apud te laus mea. » Quid ergo nocent qui tanquam victo insultant, quod me in temporalibus dereliqueris? « In Ecclesia magna confitebor tibi¹, » non quanta ista synogoga est, quæ irridet mortem derelicti, sed in Ecclesia magna diffusa per omnes gentes, quæ credit in resurrectionem non derelicti. Hæc est unica illa, quam petit de manu canis erui, de qua etiam paulo ante dixit: « In medio Ecclesiæ cantabo te. » Et nunc quod ait: « Confitebor tibi, » in eis utique qui confitebuntur, in quibus et loquitur. Confessio autem non tantum peccatorum est, sed et laudis Dei, sicut ipse in Evangelio: « Confitebor tibi, inquit, Pater Domine cœli et terræ, » quia abscondisti hæc a sapientibus, et prudentibus, et » revelasti ea parvulis². » Ideo sequitur et dicit: « Vota mea reddam coram timentibus eum. Edent pauperes, » et saturabuntur, et laudabunt Dominum qui requirunt eum³. » Ipsi sunt parvuli de quibus dixit: « Et revelasti ea parvulis; » timentes eum, et pauperes, id est, humiles, qui non alta sapiunt, sed timent timore in illo casto non quo poena formidatur, sed quo gratia conservatur.

LXI. Vota vero sua sacrificium vult intelligi corporis sui, quod est fidelium sacramentum. Ideo cum dixisset: « Vota mea reddam coram timentibus eum; » continuo subjunxit: « Edent pauperes et saturabuntur. » Ipsi enim saturabuntur pane, qui de cœlo descendit, qui ei coherentes, et ejus pacem dilectionemque servantes imitantur ejus humilitatem: « Ideo pauperes. » In hac paupertate, et saturitate præcipue Apostoli claruerunt. « Et laudabunt Dominum, inquit, qui requirunt eum: » intelligentes non meritorum suorum, sed illius esse gratiæ, quod saturati sunt. Requirit enim eum, quia non sunt ex eis,

¹ Psal. xxi, 26. — ² Matth., xi. — ³ Psal. cxxi, 26, 27. — ⁴ Psal. cxxi, 26, 27.

qui sua quærunt, non quæ Jesu Christi. Denique etsi caro eorum, qui eum laudant, patitur temporalem tribulationem vel mortem: « Vivent corda eorum in sæculum sæculi. » Hæc vita cordis, non est in sensibus corporis, secreta est in luce quæ intus est, non in tenebris quæ foris sunt, in fine præcepti, non in initio peccati. « Finis » autem præcepti charitas est de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta¹. » Charitas quæ non æmularur, non inflatur², quia non altum sapit, sed timet: et ideo cohæret timore casto permanente in sæculum sæculi. Initium autem omnis peccati superbia³, qua diabolus irrevocabiliter in exteriora progressus est, hominemque invidendo et ei simile aliquid suadendo dejecit. Cui homini in quadam Scriptura dicitur: « Quid superbit terra » et cinis? Quoniam in vita sua projecit intima sua⁴. In » vita sua, » dictum est, tanquam in propria sua et quasi privata, qua delectatur omnis superbia.

LXII. Unde charitas in commune magis quam in privatim consulens, dicitur non quærere quæ sua sunt⁵. Hac vivunt corda in sæculum sæculi, tanquam saturata pane cœlesti. De qua saturator ipse dicit: « Nisi manducaveritis carnem meam, et sanguinem meum biberitis, » non habebitis vitam in vobis⁶. » Merito ergo istorum, qui saturantur, vivent corda in sæculum sæculi. Vita enim Christus est⁷, qui habitat in cordibus eorum, interim per fidem, post etiam per speciem. Vident enim nunc in ænigmate per speculum, tunc autem facie ad faciem. Unde ipsa charitas nunc in bonis operibus dilectionis exercetur, qua se ad subveniendum quaquaversum potest, porrigit; et hæc latitudo est: nunc longanimitate adversa tolerat, et in eo quod veraciter tenuit, perseve-

¹ 1. Tim. 1, 5. — ² 1. Cor. xiii, 4. — ³ Eccli. x, 15. — ⁴ Ibid. 9. — ⁵ 1. Cor. xiii, 5. — ⁶ Joan. vi, 54. — ⁷ 1. Cor. xiii, 12.

rat; et hæc est longitudo: hoc autem totum propter adipiscendam vitam facit æternam, quæ illi promittitur in excelso; et hæc altitudo est. Existit vero ex occulto ista charitas, ubi fundati et radicati quodam modo sumus¹; ubi causæ voluntatis Dei non investigantur, cujus gratia sumus salvi facti, non ex operibus justitiæ quæ fecimus nos, sed secundum ejus misericordiam². Voluntarie quippe genuit nos verbo veritatis, et hæc voluntas ejus in abdito est³. Cujus secreti profunditatem quodam modo expavescens Apostolus clamat: « O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei! Quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit sensum Domini⁴? » et hoc est profundum. Altitudo quippe commune nomen est excelso et profundo: sed cum in excelso dicitur, sublimitatis eminentia commendatur; cum autem in profundo, difficultas investigationis et cognitionis. Unde et illud Deo dicitur: « Quam magnificata sunt opera tua, Domine! nimis profundæ factæ sunt cogitationes tuæ⁵. » Et iterum: « Judicia tua velut abyssus multa⁶. » Hinc igitur est illud Apostoli, quod requirendum inter cætera posuisti: « Hujus rei gratia, inquit, flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur; ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per Spiritum ejus, in interiori homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris, ut in charitate radicati et fundati prævaleatis comprehendere cum omnibus sanctis, quæ sit longitudo et latitudo, altitudo et profundum: scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei⁷. »

¹ Ephes. III, 17. — ² Tit. III, 5. — ³ Jacob. I, 18. — ⁴ Rom. XI, 33. — ⁵ Psal. XCI, 6. — ⁶ Id. XXXV, 7. — ⁷ Ephes. III, 14.

LXIII. Attende omnia diligenter. « Hujus rei, inquit, gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi, ex quo omnis paternitas in cœlis et in terra nominatur. » Quæris cujus rei gratia: hoc supra dixerat, « Propter quod peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis¹. » Hoc ergo eis optat, ut non infirmantur in tribulationibus Apostoli, quas pro illis sustinebat, et propter hoc genua flectebat ad Patrem. Proinde non infirmari unde illis sit, sequitur et dicit, « Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtute corroborari per spiritum ejus. » Hæc sunt divitiæ de quibus dicit, « O altitudo divitiarum²! » Abditas enim habent causas, ubi nullis meritis præcedentibus, quid habemus, quod non accepimus? Deinde sequitur, et quid optet adjungit: « In interiori, inquit, homine habitare Christum per fidem in cordibus vestris. » Hæc est vita cordium, qua vivimus in sæculum sæculi, ab initio fidei usque ad finem speciei. « Ut in charitate, inquit, radicati et fundati prævaleatis comprehendere cum omnibus sanctis. » Ista est communio cujusdam divinæ cœlestisque reipublicæ; hinc saturantur pauperes, non sua quærentes, sed quæ Jesu Christi, id est, non commoda privata sectantes, sed in commune, ubi salus omnium est, consulentes. Nam de ipso pane, quo tales saturantur, quodam loco Apostolus dicit, « Unus panis unum corpus multi sumus³. » Quid ergo comprehendere? « Quæ sit, inquit, latitudo, » sicut jam dixi, in bonis operibus, quibus benevolentia porrigitur usque ad diligendos inimicos: « Et longitudo, » ut longanimiter, pro hac latitudine, molestiæ tolerentur: » Et altitudo, » ut pro his æternum, quod in supernis est præmium, non vanum aliquid temporale speretur: « Et profundum, » unde

¹ Ephes. III, 13. — ² Rom. XI, 33. — ³ I Cor. X, 17.

gratuita gratia Dei secundum secretum, et abditum voluntatis ejus existit. Ibi enim radicati, ibi sumus fundati: radicati, propter agriculturam; fundati, propter ædificationem: quæ quoniam non est ab homine, dicit alio loco idem Apostolus, « Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis¹. » Hoc totum agitur cum in hac nostra peregrinatione fides per dilectionem operatur. In futuro autem sæculo perfecta et plena charitas sine ulla malorum tolerantia, non fide credit quod non videt, nec spe desiderat quod non tenet; sed in æternum veritatis incommutabilem speciem contemplabitur, cujus sine fine quietum opus erit, laudare quod amat, et amare quod laudat. De hac consequenter dicit, « Scire etiam supereminentem scientiam charitatis Christi, ut impleamini in omnem plenitudinem Dei.

LXIV. In hoc mysterio figura crucis ostenditur. Qui enim quia voluit mortuus est: quomodo voluit mortuus est. Non frustra igitur tale genus mortis elegit, nisi ut in eo quoque latitudinis hujus, et longitudinis; et altitudinis, et profunditatis magister existeret. Nam latitudo est in eo ligno, quod transversum desuper figitur: hoc ad bona opera pertinet, quia ibi extenduntur manus. Longitudo in eo quod ab ipso ligno usque ad terram conspicuum est: ibi enim quodam modo statur, id est, persistitur et perseveratur; quod longanimitati tribuitur. Altitudo est in ea ligni parte, quæ ab illo quod transversum figitur, sursum versus relinquitur, hoc est ad caput crucifixi; quia bene sperantiam superna expectatio est. Jam vero illud ex ligno quod non apparet, quod fixum occultatur, unde totum illud exurgit, profunditatem significat gratuitæ gratiæ: in quo multorum ingenia con-

aliquid temporale speratur: « Et profunditas
1 Ephe. iii, 17. — 2 Rom. xi, 33. — 3 Cor. x, 17.

teruntur id investigare cōnantia, ut ad extremum eis dicatur, « O homo tu quis es qui respondeas Deo¹? »

LXV. Vivent ergo corda saturatorum pauperum in sæculum sæculi, hoc est humilium charitate flagrantium, non sua quærentium, sed sanctorum societate gaudentium. Hoc primitus in Apostolis factum est. Sed laudando Deum, id est, prædicando gratiam Dei (quoniam dictum est, « Laudabunt Dominum, qui requirunt eum; » quid populorum acquisierint, in eo quod sequitur, vide.

LXVI. « Commemorabuntur, inquit, et convertentur » ad Dominum universi fines terræ: et adorabunt in conspectu ejus universæ patriæ gentium. Quoniam Domini » est regnum, et ipse dominabitur gentium². » Ille irrisus, ille crucifixus, ille derelictus hoc regnum acquirit: et tradet in fine Deo et Patri; non ut ipse amittat, sed quod in fide seminavit, cum venit minor Patre, hoc perducat ad speciem, in qua æqualis non recessit a Patre. « Manducaverunt et adoraverunt omnes divites terræ³: » divites terræ superbos intelligere debemus, si recte superius pauperes humiles intelligebamus, de quibus in Evangelio dicit, « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum⁴: » ipsi enim sunt mites, lugentes, esurientes et sitientes justitiam, misericordes, mundicordes, pacifici, et qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quibus prædicationibus singillatim beatitudinem adjunxit. Contra ergo divites terræ hoc loco superbi intelligendi sunt. Neque enim frustra ita distincti sunt, ut de pauperibus supra diceretur, « Edent pauperes, et saturabuntur; » hic vero, « Manducaverunt et adoraverunt omnes divites terræ. » Et ipsi quippe adducti sunt ad mensam Christi, et accipiunt de corpore et sanguine ejus: sed adorant tantum, non etiam

¹ Rom. ix, 20. — ² Id. xvi, 28, 29. — ³ Ibid. 30. — ⁴ Matth. v, 3.

saturantur; quoniam non imitantur. Manducantes enim pauperem, dedignantur esse pauperes: quia Christus pro nobis passus est, relinquens nobis exemplum ut sequamur vestigia ejus¹. Verumtamen quod humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis, aspernantur divites, et similia perpeti respuunt, tumore, non magnitudine; infirmitate ergo, non sanitate. Sed quia Deus excitavit eum a mortuis, et donavit ei nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu flectatur omne genu, coelestium, terrestrium, et infernorum²; fama celsitudinis ejus et gloria nominis ejus in Ecclesia usquequaque diffusa permoti et ipsi veniunt ad mensam, manducant et adorant: non tamen saturatur, quia non esuriunt et sitiunt justitiam: tales enim saturabuntur³. Quanquam perfecta saturitas in illa vita aeterna erit, cum ex ista peregrinatione venerimus ex fide ad speciem, ab speculo ad faciem, ab aenigmate ad perspicuam veritatem: non tamen inconvenienter saturatus dicitur paupertate Christi, qui pro justitia ejus, hoc est pro participatione Verbi aeterni, quam inchoavit interim fide, omnia temporalia non solum temperanter contemnit bona, verumetiam patienter sustinet mala.

LXVII. Tales fuerunt piscatores et publicani; quia abjecta hujus mundi elegit⁴, ut confunderet fortia. De his dictum est, « Edent pauperes, et saturabuntur. » Sed quia istam saturitatem non apud se ipsos tenuerunt; (quodam modo enim ructantes Dominum laudaverunt, id est, praedicaverunt quærentes eum, hoc est non sua quærentes, sed in eum charitate flagrantem;) eorum praedicatione commotus est mundus, ut commemorentur et convertantur ad Dominum universi fines terræ, et ado-

¹ 1 Petr. II, 21. — ² Philip. I, 9. — ³ Matth. V, 6. — ⁴ 1 Cor. I, 27.

rent in conspectu ejus universæ patriæ gentium? « Quoniam Domini in regnum, et ipse dominabitur gentium. » Hac Ecclesiae dilatatione etiam superbi, id est, divites terræ adducti sunt, ut manducarent, et quamvis non saturati, tamen adorant. Hunc quippe ordinem prophetia Psalmi hoc loco tenuit, quem videmus impleri. Adjungit autem, « In conspectu ejus procident omnes, qui descendunt in terram¹, » id est omnes bona amando terrena, non in coelum ascendunt. Non enim faciunt quod ait Apostolus, « Si resurrexistis cum Christo: quæ sursum » sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; » quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram²: » sed potius quanto sibi bonis terrenis feliciores videntur, tanto magis in terram descendunt, hoc est in terrena deprimuntur. Et ideo in conspectu ejus procident, id est ubi ipse videt, non ubi homines vident, qui eos excelsos sublimisque arbitrantur.

LXVIII. « Et anima, inquit, mea ipsi vivet³: » ipsi utique, non sibi, sicut superbiorum privato bono suo lætantium, et a communi omnium bono, quod Deus est, inani elatione resilientium. Hoc utique devitemus, et communi potius vero omnium bono perfrui, quam privato nostro gaudere quæramus; « Ut qui vivunt, jam non » sibi vivant, sicut ait Apostolus, sed ei qui pro ipsis » mortuus est, et resurrexit⁴. » Pro hoc enim mediator effectus est, ut nos reconciliet Deo per humilitatem, a quo per impiam superbiam longe recesseramus. Neque enim tantum illud scriptum est, quod supra posui, » Initium omnis peccati superbia: » sed etiam hoc ibi legitur, « Initium superbiæ hominis, apostatare a Deo⁵. » Non ergo sibi vivat quisque, sed Christo; faciens non

¹ 1 Cor. I, 30. — ² Coloss. III, 1. — ³ Psal. XXI, 31. — ⁴ 2 Cor. V, 15. — ⁵ Eccli. X, 14.

suam, sed ipsius voluntatem, et manens in ejus charitate; sicut et ipse fecit voluntatem Patris, et manet in ejus charitate. Hæc quippe nos admonens, et exemplo suo exhortans, in Evangelio suo locutus est. Si autem ipse cum in forma Dei æqualis esset Patri, tamen per formam servi, quam propter nos accepit, non suam voluntatem, sed Patris se facere commendavit¹; quanto magis nos propria privataque nostra voluntate contempta, qua tenebrati sumus, ad illud commune lumen, ut illuminemur, et vultus nostri non erubescant, debemus accedere, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum ut anima nostra ipsi vivat²? Hoc enim de nobis consequenter adjungit, cum dicit; « Et semen » meum serviet illi: » quoniam qui seminat bonum semen, filius est hominis; bonum autem semen, hi sunt filii regni.

LXIX. Hæc porro omnia quæ in Psalmo isto dicta sunt, quia non ad præsens tempus, sed ad futurorum prophetiam pertinebant, sicut etiam ipsis rebus apparet; sic cum concludere voluit, ut ostenderet se non præsentia demonstrare vel narrare præterita, sed futura prophetare. « Annuntiabitur, inquit, Domino generatio ventura, » et annuntiabunt cæli justitiam ejus populo qui nascetur, quem fecit Dominus³. » Non ait, Annuntiabitur Dominus generationi venturæ, sed « Annuntiabitur Domino generatio ventura. » Quod non sic accipiendum est, tanquam nescienti aliquid annuntietur ut sciat; sed sicut annuntiant Angeli non solum nobis beneficia Dei, verum etiam illi preces nostras. Nam scriptum est, ubi Angelus hominibus dicit, « Ego obtuli memoriam orationis vestræ⁴: » non ut tunc Deus noverit quid velimus, vel quo indigeamus; « Novit enim Pater vester, ait Dominus, quid vobis necessarium sit priusquam petatis

¹ Joan. xv, 10. — ² Id. i, 9. — ³ Psal. xxi, 32. — ⁴ Tob. xii, 12.

» ab eo¹: » sed quia necesse habet rationalis creatura obtemperans Deo, temporales causas ad æternam veritatem referre, sive petendo quod erga se fiat, sive consulendo quid faciat; qui pius mentis affectus est, ut ipsa construatur, non ut Deus instruat. Nam et hæc quædam contestatio rationalis creaturæ est, quod non sibi ipsa sit bonum quo beata fiat, sed illud incommutabile cujus participatione etiam sapiens efficitur.

LXX. Sive ita dictum est, « Annuntiabitur Domino » generatio ventura, » ac si diceretur, Domino placebunt, qui annuntiabunt non sibi, ut ita sit Domino annuntiare, sicut est Domino vivere. Sic dictum est, « Qui manducat, Domino manducat: et qui non manducat, Domino non manducat². » Ad hoc quippe addidit, « Et » gratias agit Deo, » ut ostenderetur quid esset, « Domino » facit, » id est, in ejus laudem facit. Tunc enim recte, tunc juste, tunc pie fit, cum opus bonum in ejus laudem fit, cujus gratia donatur ut fiat. Ac per hoc etiamsi eo modo quispiam hæc verba intelligere velit, ut eorum iste ordo sit: « Annuntiabitur Domino generatio ventura, » id est, ea generatio annuntiabitur, quæ Domino ventura est, generatio scilicet piorum atque sanctorum, quia impiorum et sceleratorum generatio non Domino, sed sibi ventura est: ab eadem significatione non receditur, qua intelligatur animæ participatio in idipsum, id est rationalem creaturam, cum sit mutabilis, non fieri beatam nisi a proprio suo mutabili ad incommutabile bonum, idemque commune quod Deus est, a quo superba impietate abstinit, humili pietate conversa subsistat. In quo affectu proficiens, quidquid boni facit, Domino facit, hoc est in ejus laudem, cujus gratiam percepit ut faciat; unde

¹ Matth. vi, 8. — ² Rom. xiv, 6.

est actio gratiarum, quæ intimo fidelium mysterio celebratur.

LXXI. Illud autem quod sequitur, « Et annuntiabunt » justitiæ eius populo qui nascetur, quem fecit Dominus, » superioris sensus confirmatio est. Nam quod ibi dictum est, « Annuntiabitur Domino generatio ventura : » hoc est dictum hic, « Annuntiabunt justitiam ejus. » Ipsa quippe generatio, quæ ventura prophetata est piorum atque sanctorum, justitia Dei est, non ipsorum¹ : ne sint ex illis, qui ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Illa namque justitia Dei commendatur in eo quod dicitur, « Ignorantes Dei justitiam, » qua nos ex ejus gratia justis sumus : ut ipsa justitia ejus nos simus, cum juste vivimus, credentes in eum qui justificat impium ; non illa qua ipse justus est æterna sua et incommutabili justitia. Hæc itaque justitia, qua nos Dei munere justis sumus, significatur in Psalmo illo ubi scriptum est, « Justitia tua sicut montes Dei². » Montes quippe Dei, sancti ejus sunt : de quibus alibi dicitur, « Suscipiant montes pacem populo tuo³. » Et multa de his montibus scripta sunt figurata locutione, quæ commemorare nunc longum est. Sed quia hoc ipsum quod Deus justificat homines, nimis occulto judicio facit (quoniam gratuita gratia facit : si autem gratia, non ex operibus, alioquin gratia jam non est gratia⁴. Ex hoc quippe incipiunt opera bona, ex quo justificamur ; non quia præcesserunt, justificamur : et hoc est profundum, de quo superius jam multa diximus :) continuo in eodem Psalmo cum dixisset, « Justitia tua velut montes Dei ; » subjunxit, « Judicia tua velut abyssus multa⁵. » Inde venit ad salutem

¹ Rom. x, 3. — ² Psal. xxxv, 7. — ³ Id. lxxi, 3. — ⁴ Rom. xi, 6. — ⁵ Psal. xxxv, 7.

hominibus jumentisque communem ; quia et ipsa ex misericordia Dei est, et dicit, « Homines et jumenta salvos » facies, Domine, sicut multiplicata est misericordia tua » Deus¹. » Ut hinc intelligamus etiam illam salutem sempiternam et immortalem, de qua dicit Apostolus, » Spe enim salvi facti sumus², » similiter ut istam, quæ hominibus jumentisque communis est, gratis nos accipere, non ex operibus, ne forte quis extollatur ; quia opera bona ex ipsius justificatione operamur. Ipsius enim sumus figmentum, creati in Christo Jesu in operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambulemus³. Et illa salus ergo gratuita est, de qua in alio Psalmo dicitur, « Domini est salus, et super populum tuum benedictio tua⁴. »

LXXII. Sicut ergo quod legitur, « Domini est salus, » non ea salus intelligitur, qua Dominus salvus est ; sed qua hi salvi sunt, quos ipse salvos facit : sic cum legitur Dei justitia, in eo quod scriptum est, « Ignorantes Dei justitiam, et suam volentes constituere⁵ ; » non est illa intelligenda, qua Deus justus est ; sed qua justis sunt homines, quos gratia sua justificat. Inde enim salvi, unde justis ; quoniam quod ait, « Non est opus sanis medicus, » sed male habentibus⁶, » exposuit in consequentibus, dicens, « Non veni vocare justos, sed peccatores. » Non igitur secundum opera justitiæ, quæ nos fecimus, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit per lavacrum regenerationis⁷. In qua gratia spe salvi iacti sumus⁸. Unde in illo Psalmo subjungitur, « Filii autem » hominum sub tegmine alarum tuarum sperabunt. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ potabis eos : quoniam apud te est fons vitæ,

¹ Psal. xxxv, 7. — ² Rom. viii, 24. — ³ Ephes. ii, 10. — ⁴ Psal. lxxv, 9. — ⁵ Rom. x, 3. — ⁶ Matth. ix, 12. — ⁷ I Tim. ii, 5. — ⁸ Rom. viii, 24.

» et in lumine tuo videbimus lumen. Prætede miseri-
 » cordiam tuam scientibus te, et justitiam tuam iis qui
 » recto sunt corde¹. » Huic igitur justitiæ Dei contraria
 superbia est, qua fidentur tanquam de operibus propriis :
 ideoque ibi sequitur, « Non veniat mihi pes super-
 » biæ². »

LXXIII. Hæc justitia, qua ejus fideles justii sunt, in-
 terim viventes ex fide, donec perfecta justitia perducantur
 ad speciem, sicut salute perfecta etiam ad ipsius
 corporis immortalitatem, gratia est Novi Testamenti. Unde
 alio loco dicit Apostolus, « Pro Christo legatione fun-
 » gimur, tanquam Deo exhortante per nos; obsecramus
 » pro Christo reconciliari Deo³: » ac inde subjungit,
 « Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum
 » fecit⁴: » id est, sacrificium pro peccatis. Nam et ipsa
 in Lege peccata appellabantur, quæ pro peccatis offere-
 bantur. « Ut nos simus justitia Dei in ipso, » id est in
 ejus corpore, quod est Ecclesia, qui caput est, non simus
 justitia Dei⁵; quam ignorantes illi, et suam volentes
 constituere, id est tanquam de suis operibus gloriantes,
 justitiæ Dei non sunt subjecti. Inde et in hoc Psalmo
 cum dixisset, « Annuntiabunt justitiam ejus; » sequitur
 et adjungit, « Populo qui nascetur, quem fecit Domi-
 » nus⁶. » Quis est enim populus quem non fecit Dominus,
 secundum id quod homines sunt, qui etiam pecora crea-
 vit, a quo est omnis vita, omnisque facta et creata na-
 tura? Sed ita intelligendum est, « Quem fecit Dominus, »
 ut non solum quod homines sunt, verumetiam quod justii
 sunt, ab illo facti intelligantur, secundum illud quod
 jam non semel commemoravi ab Apostolo dictum, « Ip-
 » sius enim figmentum sumus, creati in Christo Jesu in

¹ Psal. xxxv, 8. — ² Ibid. 12. — ³ 2 Cor. v, 20. — ⁴ Ibid. 21. — ⁵ Rom.
 x, 3. — ⁶ Psal. xxi, 31.

» operibus bonis, quæ præparavit Deus ut in illis ambu-
 » lemus¹. »

LXXIV. Animæ igitur rationalis mutabilitas admo-
 netur, quo noverit nisi participatione incommutabilis
 boni, justam, salvam, sapientem, beatam se esse non
 posse, nec sibi eam bonum esse posse, propria voluntate,
 sed malum. Propria quippe voluntate avertitur a bono
 incommutabili, eaque aversione vitiatur: nec sanari per
 se ipsam potest, sed gratuita misericordia sui Creatoris,
 quæ in hac vita eam ex fide viventem in spe constituit
 salutis æternæ. Unde non altum sapiat, sed timeat; eo-
 que timore casto, inhæreat Deo, qui eam a propria im-
 munditia, qua inordinate bona inferiora dilexit, velut a
 quadam fornicatione spiritali mundavit: nec humanis
 laudibus extollatur, ne sit in virginibus stultis aliena
 laude lætantibus², (hoc enim de quæstionibus tuis restat
 extremum) et propter ipsum inanem laudem, non prop-
 ter conscientiam suam, ubi illis testis est Deus, bona
 operantibus: sed sit in virginibus sapientibus, ubi dicat
 quod ait Apostolus: « Nam gloria nostra hæc est, testi-
 » monium conscientiæ nostræ³. » Hoc enim est oleum
 ferre secum, non a vendentibus emere, hoc est, ab adu-
 lantibus. Adulatores namque laudem suam tanquam
 oleum venditant stultis. De hoc oleo dicitur in Psalmo:
 « Emendabit me justus in misericordia, et arguet me:
 » oleum autem peccatoris non impinguabit caput meum⁴. »
 Elegit a justo misericorditer reprehendi, et quodam modo
 colaphizari, quam, ut ei caput in superbiam crescat (4),
 peccatoris adulatione laudari.

LXXV. Irridentium quippe responsio mihi videtur,
 cum eis a sapientibus virginibus dicitur: « Ite potius ad

¹ Ephes. 11, 10. — ² Math. xxv, 3. — ³ 2 Cor. 1, 12. — ⁴ Psal.
 cxl, 5.